

rogated the person and its causes; the conditions under which communication will take place with the conflicting person and investigator's skills to apply properly the interrogation tactics.

In the conclusion, the author has carried on that the interrogation of the suspects is one of the most informational investigative techniques of illegal coal mining. The conducting which is tactically proper organized is the key to obtain the important information for the preliminary investigation on about the circumstances of the crime, to ascertain the nature of the actions of each accomplice and data relevant for the further investigation of the crime.

УДК 343.982.4

С. М. Кірізлєєв
здобувач кафедри криміналістичних експертиз

*Навчально-науковий інститут № 2
Національної академії внутрішніх справ*

КРИМІНАЛІСТИЧНА КЛАСИФІКАЦІЯ ЗЛОЧИННИХ ПОСЯГАНЬ НА КУЛЬТУРНІ ЦІННОСТІ

У статті розроблено криміналістичну класифікацію протиправних посягань на культурні цінності. Створена тим самим своєрідна система елементів дасть можливість визначити : специфіку криміналістичної характеристики окремих видів розглянутих кримінальних правопорушень; загальні і ситуативно обумовлені обставини, що підлягають доказуванню; характерні для певних видів слідчі ситуації; рекомендації, щодо здійснення розслідування, з урахуванням специфіки таких ситуацій та характерних для них завдань; напрями, засоби, методи, технології виконання відповідних завдань у послідовній адекватності практичним потребам.

Практичне значення розробленої класифікації слугує вказівником необхідності попереднього розпізнавання, а потім і доказування, до якої категорії досліджуваних правопорушень віднести розслідуване діяння, а також виконання інших завдань в процесі доказування в кримінальному провадженні.

Постановка проблеми. Підвищення ефективності методики розслідування кримінальних правопорушень певною мірою залежить від їх правильної криміналістичної класифікації.

Мета статті – розроблення криміналістичної класифікації протиправних посягань на культурні цінності. У цій публікації ми не ставимо мету дослідити саме поняття класифікації, так як це питання детально досліджено в криміналістичній літературі [1].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Загальні питання криміналістичної класифікації злочинів у своїх роботах досліджували такі українські та російські вчені, як В. П. Бахін, О. М. Васильєв, В. К. Гавло, В. Г. Лукашевич, В. О. Образцов, В. Б. Щур, В. Ю. Шепітько, М. П. Яблоков та ін.

Слід зазначити, що кримінально-правова класифікація з метою вдосконалення окремих методик розслідування, повинна доповнюватися криміналі-

стичною. Свою думку з цього приводу висловили О. М. Васільєв, М. П. Яблоков : «Класифікація злочинів у методиці їх розслідування повинна виходити не з кримінально-правових характеристик, а з криміналістичних, з різних підстав, що мають значення для розслідування злочинів» [2, с. 425]. Кримінально-правова класифікація за об'єктом злочину, може бути лише попередньою програмою для вибору групи суміжних складів правопорушень. Визначення загального об'єкта посягань має на меті з'ясувати до якої групи правопорушень відноситься суспільно-небезпечне діяння, яке розглядається. Законодавчою основою для вирішення цих питань є Особлива частина КК України.

На необхідність криміналістичної класифікації правопорушень, у свій час вказували : О. Н. Колесніченко [3, с. 446-453], О. М. Васільєв [2, с. 425], І. Ф. Герасимов [4, с. 156-158], В. П. Крючков [5], В. Г. Танасевич, В. О. Образцов [6], В. К. Комаров [7], М. Г. Матвєєв [8] та ін.

У юридичній літературі, в якості підстав криміналістичної класифікації, пропонувалося : склад злочину, обстановка, слідова картина, способи вчинення та інші елементи криміналістичної характеристики кримінальних правопорушень.

Відзначимо, що на сьогодні, питання криміналістичної класифікації протиправних посягань на культурні цінності, не були предметом дослідження в юридичній літературі, а тому є актуальними і потребують розроблення.

Виклад основного матеріалу. Розглядаючи кримінальні правопорушення пов'язані з культурними цінностями, як об'єкт криміналістичної класифікації, слід мати на увазі, що як і інша наукова класифікація, ця логічна операція передбачає не розподілення по групах реальних подій (предметів, явищ і процесів), а лише розділення обсягу поняття явищ вказаної категорії. Як неодноразово підкреслював у своїх роботах В. О. Образцов, значення правильно побудованих криміналістичних класифікацій важко переоцінити, оскільки вони є необхідною умовою ефективного пізнання вивчаемого об'єкта, слугуючи важливим засобом проникнення в його суттєві базисні основи і забезпечення продуктивного руху думки дослідника від вихідного цілого до утворюючих його частин, і від них знову до цілого, для виявлення закономірностей, знання яких необхідні для його наукового пояснення й опису [9].

Криміналістична класифікація правопорушень пов'язаних з культурними цінностями є не тільки засобом, однією необхідною умовою отримання знання про специфіку їх окремих підгруп і видів, що входять як елемент до даної підгрупи, але також є засобом систематизації отриманих знань.

Аналіз положень статей КК України свідчить, що правопорушення, які вчиняються у сфері обігу культурних цінностей передбачені диспозиціями статей різних розділів кодексу. Розділ VI «Злочини проти власності», Розділ VII «Злочини у сфері господарської діяльності», Розділ XII «Злочини проти громадського порядку та моральності» Розділ XX «Злочини проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку».

Вказана обставина зумовлює проведення класифікації правопорушень у сфері обігу культурних цінностей за криміналістично значущими ознаками, з метою розроблення ефективної методики розслідування таких кримінальних правопорушень.

Аналіз наукових публікацій дозволив нам в якості підстав криміналістичної класифікації кримінальних правопорушень у сфері обігу культурних цінностей визначити елементи криміналістичної характеристики та виділити такі групи:

– *кримінальні правопорушення, що вчиняються шляхом привласнення знайденого або такого, що випадково опинилося в певної особи, чужого майна, яке має особливу історичну, наукову, художню чи культурну цінність (ст. 193 КК України).* Таким кримінальним правопорушенням притаманні наступні спеціальні криміналістичні ознаки:

1. предметом такого правопорушення є : а) майно, яке є чужим для винного; б) майно, яке знайдено ним, чи випадково опинилося в нього; в) майно, яке має особливу історичну, наукову, художню чи культурну цінність чи являється скарбом. М. О. Міщенко, досліджуючи проблеми кримінально-правової охорони культурних цінностей в Україні наголошує, що законодавчо визначене поняття «скарб» не повною мірою відображає його сутність і потребує змін, оскільки : у чинному ЦК України основною визначальною рисою є його вартість; не враховано те, що скарби можуть мати не майнову цінність – становити інтерес для науки або мистецтва; позбавлена конкретики вказівка на належність скарбу до «інших цінностей» [10, с. 10].

2. спосіб вчинення правопорушення полягає у привласненні – тобто звернення такого предмета на свою користь, приховування факту його знайдення, тримання винним, з подальшим його використанням на свою користь;

3. слідова картина привласнення знайденого майна, яке має особливу історичну, наукову, художню чи культурну цінність відображає: сліди пальців рук, сліди інструментів, листування, документи про дозвіл на вивіз предметів, товарні чеки з антикварних магазинів, різного роду мікрооб'єкти;

4. особа правопорушника – осудна особа, яка досягла 16 річного віку.

– *кримінальні правопорушення, що вчиняються шляхом порушення встановленого порядку переміщення історичних та культурних цінностей через митний кордон України (ст. 201 КК України).* Вказаному виду кримінального правопорушення притаманні такі криміналістичні ознаки:

1. предметом протиправного посягання є історичні та культурні цінності. За дослідженням яке провів Я. В. Фурман, предметами контрабанди можуть бути : предмети нумізматики; рукописні та друковані книги, художні побутові прилади, музичні інструменти, годинники, твори декоративно-прикладного мистецтва (ікони, культовий посуд, побутові предмети); унікальні вироби з коштовних та інших металів (статуетки, посуд) [11, с. 6];

2. спосіб контрабанди культурних цінностей полягає у використанні тайників, інших засобів, що утруднюють виявлення предметів контрабанди

під час митного контролю; переміщення предметів контрабанди в супроводжуваному та несупроводжуваному багажі; переміщення предметів контрабанди безпосередньо людиною (твариною), шляхом надання одним предметам вигляду інших; надання митному органу як підстави для переміщення через митний кордон України підроблених документів, документів, що одержані незаконним шляхом або таких, які містять неправдиві відомості, документів, котрі є підставою для переміщення інших предметів; шляхом фізичної (матеріальної) фальсифікації документів;

3. слідова картина контрабанди культурних цінностей, зазвичай, відображає: «сліди відображення» (сліди пальців рук, сліди інструментів та знарядь, сліди виробничих механізмів); «сліди-предмети» (листування, записи по розрахункам із співучасниками або клієнтами, різного роду мікрооб'єкти, дозвіл на вивіз предметів мистецтва, товарні чеки з антикварних магазинів);

4. особа правопорушника, в залежності від ролі в організованій групі, може бути: скупником, зберігачем предметів контрабанди, замовником, кур'єром, виконавцем; контрабанду культурних цінностей здебільшого вчиняють правопорушники від 20 до 40 років.

– *кримінальні правопорушення, що вчиняються шляхом порушення встановлених законом правил та порядку здійснення пошукових робіт на об'єкті археологічної спадщини (ст.ст. 298, 298¹ КК України).* Дана група правопорушень об'єднана за наступними спільними криміналістичними ознаками:

1. предметом незаконного проведення пошукових робіт на об'єкті археологічної спадщини, знищення руйнування або пошкодження об'єктів культурної спадщини є пам'ятки – об'єкти культурної спадщини, що відносяться до пам'яток історичної або культурної або ж до археологічної спадщини. Пам'ятками – об'єктами культурної спадщини є предмети, які характеризуються такими рисами. Вони є: а) матеріальними об'єктами (споруди, комплекси (ансамблі), визначні місця, які належать до археологічних, історичних, монументального мистецтва, архітектури та містобудування, садово-паркового мистецтва, ландшафтних видів культурної спадщини, будинки, укріплення, мости, залишки стародавніх поселень, місця битв, предмети одягу, ритуальні речі, зброя, статуї, письмові акти, кіно -, фото документи, тощо); б) становлять собою художню, історичну, етнографічну, наукову чи іншу культурну цінність; в) взяті державою під спеціальну охорону (свідченням чого є рішення компетентного органу (щодо нерухомих пам'яток – це рішення про занесення до державного реєстру національного культурного надбання), а також охоронні знаки встановлені на самих об'єктах чи поблизу них).

2. спосіб кримінального правопорушення – незаконне проведення пошукових робіт на об'єктах археологічної спадщини, шляхом проведення археологічних розвідок, розкопок інших земляних чи підводних робіт (ч. 2 ст. 298 КК України передбачає діяння – незаконне знищення, руйнування або

пошкодження об'єктів культурної спадщини чи їх частин). Знищення об'єкта культурної спадщини, на думку В. В. Базелюка, це незаконне діяння, яке призводить до ліквідації, припинення його існування, тобто незворотного приведення об'єкта культурної спадщини в повну непридатність для використання за цільовим призначенням [12, с. 12]. Руйнування об'єкта культурної спадщини – це незаконні діяння, які призводять до значного пошкодження об'єкта чи його частини, внаслідок чого об'єкт суттєво втрачає свої властивості, цінність та естетичний вигляд, але може бути відновлений без значних затрат. Пошкодження об'єкта культурної спадщини це незаконні діяння, які призводять до незначної негативної зміни об'єкта чи його частини, внаслідок чого він не суттєво втрачає свої властивості і цінність і може бути відновлений без значних затрат.

3. слідова картина незаконного проведення пошукових робіт на об'єкті археологічної спадщини (знищення, руйнування або пошкодження об'єктів культурної спадщини) є сліди-відображення, сліди-підготовки до вчинення правопорушення, сліди-знарядь розкопок, інструменти, сліди-предмети (археологічні карти, листування, записи про розрахунки із співучасниками).

4. особа правопорушника – характеризується його поведінкою, звичай, такі правопорушення вчиняються організованою групою, до її складу відносять: замовників; виконавців; скупників; кур'єрів; вчених, які володіють відомостями про місцезнаходження об'єктів археологічної спадщини і надають цю інформацію правопорушникам. Правопорушення вчиняють особи, які досягли 16 років, суб'єктом правопорушення передбаченого ч. 5 ст. 298 КК України може бути службова особа, яка має певні повноваження щодо об'єктів культурної спадщини, а також службова особа, до кола службових повноважень якої, хоча і не входить виконання певних функцій з управління об'єктами культурної спадщини, але яка, завдяки своєму службовому положенню, має можливість вжити необхідних заходів для їх вчинення іншими особами.

– кримінальні правопорушення, що вчиняються шляхом розграбування національних цінностей на окупованих територіях (ст. 438 КК України). Вказаному виду кримінального правопорушення притаманні такі криміналістичні ознаки:

1. предметом злочинного посягання є будь-яка власність, що є загальнонаціональною, державною, або власністю окремих юридичних та фізичних осіб, і щодо яких, державою встановлено особливий охоронний режим, у тому числі, культурні цінності (пам'ятки архітектури, мистецтва, історії, тощо);

2. спосіб розграбування національних цінностей на окупованій території полягає у виявленні майна, яке може бути пам'яткою культури, окупаційною владою, накладання арешту на культурні цінності, огляд таких предметів, вилучення їх і обертання на користь окупантів, історичні або художні цінності, які не цікавлять ворога, знищуються;

3. слідова картина розграбування національних цінностей – відображає накази, директиви, протоколи огляду культурних цінностей, транспортні документи, опис предметів, доповіді посадових осіб окупаційній владі, пакувальні матеріали, транспортні засоби перевезення, фотозображення колекцій, акти прийому-передач культурних цінностей;

4. особа правопорушника, залежно від ролі в організації розграбування культурних цінностей, може бути – військовослужбовець, службова особа, яка за своїми повноваженнями може віддавати накази, які стосуються розграбування культурних цінностей. Накази про ці порушення можуть видаватися не тільки військовим, а й політичним керівництвом окупаційної влади.

Висновки. Отже, розроблення класифікаційних систем дозволить: а) скласти цілісне уявлення про ієрархічну, вичерпну структуру системи елементів виділену при розділенні обсягу поняття кримінальних правопорушень, пов'язаних з культурними цінностями; б) розглянути їх в якості об'єктів спеціальних криміналістичних досліджень; в) виявляти серед них недостатньо вивчені об'єкти, які потребують першочергової уваги дослідника; г) визначати закономірні місця кожного елемента розділення, його зв'язки і співвідношення.

Створена тим самим своєрідна система елементів, дасть можливість визначити : а) специфіку криміналістичної характеристики окремих видів розглянутих кримінальних правопорушень; б) загальні і ситуативно обумовлені обставини, що підлягають доказуванню; в) характерні для певних видів слідчі ситуації; г) рекомендації, щодо здійснення розслідування, з урахуванням специфіки таких ситуацій та характерних для них завдань; д) напрями, засоби, методи, технології виконання відповідних завдань у послідовній адекватності практичним потребам.

Практичне значення розглянутих класифікацій, слугує вказівником необхідності попереднього розпізнавання, а потім і доказування, до якої категорії досліджуваних нами правопорушень віднести розслідуване діяння, а також виконання інших завдань в процесі доказування у кримінальному провадженні.

Перелік посилань

1. *Образцов В. А.* Криминалистическая классификация преступлений: монография. Красноярск, 1988. 176 с.
2. *Криминалистика: учебник* / под ред. А. Н. Васильева, Н. П. Яблокова. Москва, 1971. 563 с.
3. *Колесниченко А. Н.* Научные и правовые основы расследования отдельных видов преступлений: дис. ... д-ра юрид. наук / Харьковский юридический институт. Харьков, 1967. 530 с.
4. *Герасимов И. Ф.* Некоторые проблемы раскрытия преступлений / Свердловск. юрид. ин-т, науч. ред. Л. Я. Драпкин. Свердловск, 1975. 184 с.
5. *Крючков В. П.* Криминалистическая классификация изнасилований / Свердловск. юрид. ин-т // Криминалистические характеристики в методике преступлений: межвуз. сб. науч. тр. Свердловск, 1968. Вып. 69. С. 74-79.

6. *Танасевич В. Г.* Методика расследования и криминалистическая классификация преступлений / В. Г. Танасевич, В. А. Образцов // Криминалистические характеристики в методике преступлений: межвуз. сб. науч. тр. Свердловск, 1968. Вып. 69. С. 19-26.
7. *Комаров В. К.* Вопросы криминалистической классификации преступлений несовершеннолетних // Криминалистические характеристики в методике преступлений : межвуз. сб. науч. трудов. Свердловск, 1968. Вып. 69. С. 30-39.
8. *Матвеев М. Г.* Криминалистическая классификация преступлений связанных с умышленным причинением телесных повреждений // Криминалистические характеристики в методике преступлений: межвуз. сб. науч. тр. Свердловск, 1968. Вып. 69. С. 80-84.
9. *Образцов В. А.* Классификация преступлений на криминалистической основе – важнейшее условие совершенствования теории и практики расследования преступлений (современное состояние и пути решения проблемы) // Оптимизация расследования преступлений. Иркутск, 1982. С. 20-25.
10. *Мищенко М. О.* Кримінально-правова охорона культурних цінностей в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 / НАВС. Київ, 2014. 21 с.
11. *Фурман Я. В.* Основы методики розслідування контрабанди культурних цінностей: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 / Київський нац. ун-т внутр. справ. Київ, 2009. 21 с.
12. *Базелюк В. В.* Кримінальна відповідальність за незаконне проведення пошукових робіт на об'єкті археологічної спадщини, знищення, руйнування або пошкодження об'єктів культурної спадщини: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.08; Нац. універ. «Юридична академія України ім. Ярослава Мудрого». Харків, 2012. 22 с.

КРИМИНАЛИСТИЧЕСКАЯ КЛАССИФИКАЦИЯ ПРЕСТУПНЫХ ПОСЯГАТЕЛЬСТВ НА КУЛЬТУРНЫЕ ЦЕННОСТИ

С. М. Кирилеев

Повышение эффективности методики расследования уголовных правонарушений определенной мерой зависит от их правильной криминалистической классификации. Анализ положений статей УК Украины свидетельствует, что правонарушения, которые совершаются в сфере обращения культурных ценностей предусмотрены диспозициями статей разных разделов кодекса. Раздел VI «Преступления против собственности», Раздел VII «Преступления в сфере хозяйственной деятельности», Раздел XII «Преступления против общественного порядка и нравственности» Раздел XX «Преступления против мира, безопасности человечества и международного правопорядка». Указанное обстоятельство обусловило проведение классификации правонарушений в сфере обращения культурных ценностей по криминалистически значимым признакам, с целью разработки эффективной методики расследования таких уголовных правонарушений.

На сегодня, вопрос криминалистической классификации противоправных посягательств на культурные ценности не был предметом исследования в юридической литературе, а потому является актуальным и нуждаются в разработке.

Анализ научных публикаций позволил в качестве оснований криминалистической классификации уголовных правонарушений в сфере обращения культурных ценностей, определить элементы криминалистической характеристики и выделить такие группы: уголовные правонарушения, которые совершаются путем присвоения найденного или такого, что случайно оказалось у определенного лица, чужого имущества, которое имеет особую историческую, научную, художественную или культурную ценность; уголовные

правонарушения, которые совершаются путем нарушения установленного порядка перемещения исторических и культурных ценностей через таможенную границу Украины; уголовные правонарушения, что совершаются путем нарушения установленных законом правил и порядка осуществления поисковых работ на объекте археологического наследия; уголовные правонарушения, которые совершаются путем разграбления национальных ценностей на оккупированных территориях.

В статье разработана криминалистическая классификация противоправных посягательств на культурные ценности. Созданная тем самым своеобразная система элементов даст возможность определить : специфику криминалистической характеристики отдельных видов рассмотренных уголовных правонарушений; общие и ситуационно обусловленные обстоятельства, которые подлежат доказыванию; характерные для определенных видов следственные ситуации; рекомендации, относительно осуществления расследования, с учетом специфики таких ситуаций и характерных для них задач; направления, средства, методы, технологии выполнения соответствующих задач в последовательной адекватности практическим нуждам.

CRIMINALISTICS' CLASSIFICATION OF CRIMINAL ENCROACHMENTS ON CULTURAL VALUES

S. Kirizleev

The increase of efficiency of the investigation technique of criminal offences to some extent depends on its correct criminalistics classification. The analysis of Articles' provisions of the Criminal Code of Ukraine states those offences which are made in the sphere of cultural values provided by the dispositions of Articles of different sections of the Code. They are the following: section VI "Crimes against the property", Section VII "Crimes in economic activities", Section XII "Crimes against public order and morality", Section XX "Crimes against peace, security of mankind and the international legal order". The specified circumstance has caused carrying out of classification of offences in the sphere of cultural values on criminalistic significant features, with the aim to work out an effective technique of investigation of these criminal offences.

Today the issue of criminalistic classification of the illegal encroachments on cultural values has not been the subject of research in the legal literature that is why the pressing issue and needs to be worked out.

The analysis of scientific publications has allowed as the bases for criminalistics to classify criminal offences in sphere of cultural values to define elements of criminalistics characteristics and to define the following groups: criminal offences which are made by assignment found or such that has casually appeared in certain persons of property of another which has special historical, scientific, art or cultural value; criminal offences which are made by infringement of the established order of moving historical and cultural values through the customs border of Ukraine; criminal offences that are made by infringement of the rules established by the law and a procedure of the search works on the site of an archaeological heritage; criminal offences which are made by plunder of national values on the occupied territories.

The article deals with the criminalistics classification of illegal encroachments on cultural values. The original system of elements will give a chance to define: specificity of the criminalistics characteristics of certain types of examined criminal offences; general and situational caused circumstances which are subject to proof; specific for certain types of investigative situations; recommendations, concerning investigation realization, taking into account specifics of such situations and their specific problems; directions, means, methods, technologies for the performance of relevant issues in consistent adequacy to practical needs.